

Kelemen Mária¹

A NÉMETORSZÁGI EGYETEMI HUNGAROLÓGIAI OKTATÓHELYEK RÖVID TÖRTÉNETE

*„A magyarok, mint az ország lakosainak legcsekélyebb része,
most szlávok, németek, románok és más népek közé vannak beékelve,
s századok múltán talán nyelvüket is alig lehet felfedezni.”*
(Johann Gottfried Herder²)

Abstract

In her work the author of the study outlines the history of German university campuses founded in the spirit of the Graggerian Hungarian studies. The study follows the organising principles of chronology (Berlin, Göttingen, Hamburg and Munich). The author depicts the present situation of teaching Hungarian language and literature in Germany, its potential problems, in particular the activities of her employee, the Ludwig Maximilians University of Munich – Institute of Finno-Ugric and Ural Studies.

Keywords: *Róbert Gragger, Hungarian Studies, teaching facilities in Germany, academic presence of Hungarian culture in Germany, Hungarian culture at the University of Munich and outside of it, Ars Poetica*

Kulcsszavak: *Gragger Róbert, hungarológia, Gragger berlini tevékenysége, Gragger érdemei, németországi oktatóhelyek, kultúraközvetítés a müncheni egyetemen és az egyetem falain kívül, hitvallás*

1. Bevezetés

A napjainkban sűrűn, olykor indokolatlanul, nem megfelelő szövegkörnyezetben használt *hungarológia* szót jelenlegi ismereteink szerint Gragger Róbertnek (1887–1926) köszönhetjük. A mai Szlovákia területén, a Nyitrai Kerületben található Aranyosmarót szülötte a magyarországi németiséghez tartozónak vallotta magát, gondolkodását a két nemzethez tartozás és a kétnyelvűség determinálta.

Az irodalomtörténész és kultúrdiplomata Gragger a terminust több tudományág

1 Kelemen Mária, Ludwig-Maximilians-Universität München; m.kelemen@finn.fak12.uni-muenchen.de

2 Herder 1791: 268–9.

összefoglaló neveként kezdte használni (Kósa 1986: 50). Szóalkotásában kétségkívül szerepet játszott az analógia: germanisztika, romanisztika, finnugrisztika stb. Az említett példáktól azonban egy lényeges különbség mégis elválasztotta a hungarológiát. Az analóg szóképzéssel létrejött lexémák mögött olyan tudományos részterületek rejlettek, melyek több országban beszélt nyelveket vagy egy-egy nyelvcsaládot foglaltak magukba. Ezzel ellentétben a hungarológia körvonalai kizárólag nemzeti keretre utaltak. Gragger Róbert elsődleges kutatási területe a magyar–német összehasonlító irodalomtörténet volt, de fő missziójának a magyar kultúra német nyelvű ismertetését tekintette, így állította kettős identitását a két nép és kultúra közötti kommunikáció, a bilaterális kulturális transzfer szolgálatába.

2. Németországi egyetemi hungarológiai oktatóhelyek

2.1. Berlin

A magyar tudományos élet egyik legjelentősebb eseményének számított, amikor Gragget 1916-ban kinevezték a berlini egyetem magyartanárának. Hamarosan létrehozta Nyugat-Európa egyik legnagyobb egyetemén a magyar tanszéket, melyhez még alapításának évében az ún. magyar szeminárium társult. 1917-ben létrejött a *Berlini Magyar Tudományos Intézet*, mely a magyar szellemi élet valamennyi területének szisztematikus bemutatását és képviseletét tűzte ki céljául. 1921-ben Gragger finnugor részleggel bővítette tanszékének kutatási területét, majd 1922-ben a turkológia is társult a tanszékhez (Brandt 2010: 98). 1921-ben megindította az *Ungarische Jahrbücher* című folyóiratot és a *Bibliographia Hungariae* könyvsorozatot, végül 1924-ben megalapította a berlini *Collegium Hungaricumot*. Ezek az intézmények – beleértve a folyóiratot és a könyvsorozatot is –, melyek a legendássá vált klebelsbergi kultúrpolitikának köszönhetően jöttek létre, nemcsak a magyar nyelv és irodalom fórumai voltak, hanem a történetírásé, a művészettörténeté, a néprajzé és más rokon területeké egyaránt. Nyilvánvaló, hogy a magyar tanszéken a nyelv tanítását sem lehetett elválasztani a kultúra megismertetésétől.

A graggeri értelemben vett hungarológia alatt tehát az egy nemzetre vonatkozó ismereteket rendszerbe foglaló tudományágot értjük. Mindezek mellett azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a berlini egyetemen már 1916-ban megkezdett hungarológiai oktatás az 1920-as évektől a finnugrisztika, ill. később a turkológia kontextusába ágyazódva folytatódott. Mindezen előzmények ismeretében és tükrében kell értelmeznünk és megértenünk, hogy a Nyugat-Európában úttörőnek számító berlini hungarológiai intézményrendszer ellenére mára a németországi hungarológia nem feltétlen önálló diszciplínaként van jelen az egyetemi oktatásban. Az 1809-ben alapított berlini Humboldt Egyetemen 1916-ban létrehozott Hungarológiai Szeminárium időrendben az első, nagy hagyományokkal rendelkező intézmény. A háború és az azt követő időszak ideológiai-politikai viharai nem kímélték Gragger művét. A németországi, a szó szoros értelmében vett hungarológiai oktatás egyetlen bástyája ma a Szlavisztikai Intézet berkein belül *Magyar Irodalom és Kultúra*

(Ungarische Literatur und Kultur) szakirányként működik.³

A német fővároson kívül jelenleg még három helyszíne van a németországi hungarológiai-finnugrisztikai oktatásnak. A diszciplína mellérendelő szóösszetételként való említése nem véletlen, hisz mindhárom város egyetemi oktatási rendszerében a finnugrisztikába ágyazódva nyílik lehetőség a magyaroktatásra, mely legtöbb esetben nem csupán a magyar nyelv tanítására korlátozódik.

A finnugrisztikai stúdiumokba, ill. intézményi szinten a Finnugor Intézetekbe, Szemináriumokba való tagozódás azzal a ténnyel magyarázható, hogy a finnugor összehasonlító nyelvtudomány „őshazájának” Németországot tekintik. Nem véletlen, hogy a világszerte művelt diszciplína lingua francája az angol nyelv általános térhódítása ellenére mai napig a német maradt. Az adott intézet profilja alapvetően meghatározza, hogy milyen helyiértékkel szerepelnek a pusztán nyelvoktatáson kívül - mely mindhárom intézet curriculumának részét képezi - a magyar irodalomtörténet, művelődéstörténet, ill. egyéb lingvisztikai rész tudományok (leíró nyelvészet, nyelvtörténet, dialektológia stb.) a tanrendben.

2.2. A göttingai Georg August Egyetem

Elsőként a göttingai Georg August Egyetemet kell megemlítenünk, mely 1737-es alapításával kétségtelenül rangidősként vezeti az oktatóhelyek listáját.

Noha a Finnugor Szemináriumot a 18. század első harmada óta létező egyetemen csak a második világháborút követően, 1947-ben alapították, így is időrendben ez az első németországi finnugor tanszék s egyben Alsó-Szászország szövetségi tartományban az egyetlen. A finnugor nyelvek iránti tudományos érdeklődés a 18. századig nyúlik vissza.

Gyarmathi Sámuel, orvos, nyelvész, akit a tudománytörténet Sajnovics János mellett a magyarországi finnugrisztika atyjaként tart számon, több ízben megfordult a göttingai egyetemen. 1795–96-ban Göttingában tartózkodott, itt kezdett érdeklődni a magyar–finn nyelv hasonlítás iránt, s itt alkotta az összehasonlító nyelvtudomány terén úttörő jelentőségű művét, mely *Affinitas lingvae hvngaricae cvm lingvis fennicae originis grammaticae demonstrata. Nec non vocabularia dialectorum tataricarum et slavicarum cvm hvngarica comparata* (A magyar nyelv grammatikailag bizonyított rokonsága a finn eredetű nyelvekkel) címen 1799-ben jelent meg ugyanitt. A göttingai Tudós Társaság ezen munkája miatt választotta Gyarmathit tagjává. A Finnugor Szeminárium mai tevékenységének fókuszában, részben hagyománytiszteletből, részben a tudományág jellegéből fakadóan az összehasonlító nyelvtudomány áll, mely az utóbbi időben leíró nyelvészeti aspektussal is bővült. Nem marad ki azonban sem a kutatási programokból, sem az oktatás keretéből a folklorisztikai és etnográfiai komponens sem. A curriculumban helyet kap még az összehasonlító-történeti nyelvtudomány, valamint a három legnagyobb beszélőszámmal rendelkező finnugor nép – az észti, a finn és a magyar – irodalomtudományának, művelődéstörténetének is szentelnek szemináriumi órákat

3 Gragger Róbert munkásságáról lásd részletesebben Brandt Györgyi tanulmányát ugyanezen kötetben.

minden szemeszterben. A magyar nyelv oktatása és a magyar irodalom- és művelődéstörténeti ismeretek közvetítése a magyar lektorátus keretében működő mindenkori magyar lektor feladata (Pál 2014: 171).

2.3. A Hamburgi Egyetem

A göttingai oktatóhelyet időrendben az 1919-ben alapított Hamburgi Egyetem, ill. annak Finnugor Szemináriumra követi. Dr. Farkas Gyula (Julius von Farkas), a göttingai egyetem finnugor tanszékének vezetője már 1950 szeptemberében kezdeményezte egy finnugor intézet felállítását a Hamburgi Egyetemen. Önálló tanszék ekkor még nem jöhetett létre.

Paul Johansen, az egyetem Hanza- és Kelet-európai Történelmi Intézetének rendkívüli professzorát bízták meg az Orientalisztikai Intézet keretében 1952. december 13-án megalapított Finnugor Nyelvi és Finn Országismereti Részleg vezetésével. Bizonyára a földrajzi közelség a magyarázata, hogy a hangsúly – mint ahogy ezt elnevezés is mutatja – a finn nyelv és országismeret közvetítésén volt. Az említett munkacsoport alakult át 1959 szeptemberében, Berlin és Göttinga után a német nyelvterületen belül a harmadik önálló Finnugor Szemináriumra. 1988-ban jelentős magyar támogatással Hungarológiai Központ alakult a Finnugrisztikai/Uralisztikai Intézetben belül. Az egyetem Finnugrisztika/Uralisztika Tanszékén jelenleg két képzési forma működik. Még folyik a korábbi, magiszteri képesítést nyújtó oktatás, és a 2005-ös tanév téli szemeszterétől kezdődően megindult a bolognai képzési rendszernek megfelelő alap- vagy BA-képzés a finnugrisztika/uralisztika szakon. A szak fő- és mellékszakként egyaránt választható. A már említett hagyományoknak megfelelően a hamburgi oktatóhely kutatási területei között első helyen a történeti és összehasonlító finnugor nyelvtudomány áll. Nem szorulnak háttérbe azonban az irodalmi tanulmányok sem, melyek középpontjában Oroszország finnugor népeinek irodalma áll, irodalomszociológiai aspektusból megközelítve az egyes népek irodalmi hagyományát az 1980-as évektől (Venkeer 1986: 328–33, Pál 2014: 171).

A hamburgi szeminárium a németországi szamojedológia fő kutató- és oktatóhelye.

A hagyományos értelemben vett hungarológia részterületei közül kiemelkedik a magyar történelem, mint a tanítás és a kutatás tárgya. Ennek jeles bizonyítéka a *Magyarország és Finnország története* CD-ROM, amely 2002-ben jelent meg. A multimédiás oktatóanyag több európai egyetem (Hamburg, Rostock, Jyväskylä, Párizs, Budapest) kutatóinak és diákjainak közreműködésével jött létre. A munkacsoportot Prof. Dr. Holger Fischer, a Hamburgi Egyetem Hungarológiai Központjának egykori igazgatója vezette. A projekt fő célkitűzése az volt, hogy szélesebb közönséggel megismertesse, ill. népszerűsítse azt a szellemi és művelődéstörténeti kincset, amellyel a két ország az európai kontinens kulturális örökségét gazdagította és gazdagítja napjainkig.⁴

4 A CD-ROM tartalma interneten is hozzáférhető a http://www.philfak.uni-rostock.de/imd/41/ungarn_

2.4. München

Jelen dolgozat szerzője azon szerencsés helyzetben van, hogy nemcsak egy megtisztelő felkérésnek tehet eleget, jelesül, hogy tanulmánnyal köszöntse Szili Katalin tanárnőt, hanem egyben a legfiatalabb és Magyarországhoz földrajzilag (is!) legközelebb eső Finnugor és Uralisztikai Intézet munkatársa Münchenben.

A magyar–bajor kapcsolatok szinte egyidősek a magyar nép Kárpát-medencei történetével. Számos történelmi, kulturális, személyes és családi kötelék jött létre a két terület lakosai között. „A müncheni Ludwig Maximilians Egyetem Finnugor és Uralisztikai Intézetében működő Magyar Nyelvi Lektorátus nem kisebb feladatot lát el, mint ezen kapcsolatok tudatos ápolását, életben tartását, a magyar gyökerekkel rendelkezők összefogását, a magyarság iránt érdeklődők tájékoztatását és továbbképzését és a mindehhez eszközül szolgáló magyar nyelv tanítását, őrzését, gondozását.” (Balogh–Dorkota–Meleg 2010: 53). Érdekes játéka a véletlennek, hogy a leghíresebb müncheni születésű magyarul tanuló egykori diák nem más, mint Sissi, a magyarok szeretett királynéja. Jelen sorok megjelenéséig legalábbis. Külön emeli a mai nyelvoktatás fényét, hogy a finnugrisztikai intézet Wittelsbach Erzsébet szülőházának utcájában talált otthonra.

A második világháború utáni korszak neves professzora, a göttingi és hamburgi intézményhistóriákban már említett Dr. Farkas Gyula (Julius von Farkas) szándéka, egy finnugor intézet létrehozása, az akkori Münchenben megghiúsult. Farkas elképzelése, mint ismeretes, végül Göttingában, a Finnugor Szemináriumban ölthetett testet. A bajor fővárosban 1949-től Wolfgang Schlachter professzor tartott először előadásokat és szemináriumokat finnugrisztikai témákban. Az 1964/65-ös tanév nyári szemeszterében hivatalosan, nevében is különállóan létrejött a Finnugor Szeminárium. Alapítója Hans Fromm professzor volt, aki számos egyéb tudományos érdeme mellett „az írástudó” német publikum körében a *Kalevala* német fordítójaként vált ismertté. A szeminárium jogutódjának tekinthetjük az 1974-es alapítású Finnugor Intézetet, ill. a 2001 óta és napjainkban is működő Finnugor és Uralisztikai Intézetet. A sorban Berlint, Göttingát és Hamburgot követve München lett tehát Németországban a negyedik egyetem, ahol finnugrisztikát–hungarológiát oktatnak.

A finnugrisztikai stúdiumok igen fontos eleme (a curriculumban kötelező modulként szerepel) a finn és a magyar nyelv tanulása. Az intézetben a nyelvoktatást anyanyelvi lektorok végzik. A finn nyelvet 1961 óta tanítja finn lektor. 1965 óta magyar lektorátusnak is otthont ad a Finnugor és Uralisztikai Intézet.

A müncheni Ludwig Maximilians Egyetemen a 2009/2010-es tanévtől indult el az ún. bolognai rendszerű oktatás, és kezdődött el az ezzel együtt járó osztott, BA-, illetve MA-képzésre való átállás. Ez a változás az egyetem valamennyi intézetében folyó oktatást érinti. A Finnugor és Uralisztikai Intézetben jelenleg még „párhuzamos” képzés folyik. A hallgatók egy része (egyre fogyatkozó számban⁵) a „régii” rendszerű magiszterképzés követelményrendszerében tanul és szerez 10-11 szemeszter megfeszített, szor-

finland/Inhalt/de/laender.html az oldalon (megtekintés időpontja: 2017.03.10.).

5 A régi rendszerű magiszterképzésben résztvevő hallgatók aktuális száma 2 fő.

gos munkájának gyümölcsként bölcsészdiplomát. A hetedik éve folyó BA-s képzés a régi főiskolai diplomának megfelelő végzettséget ad. Ezen diploma birtokában nyílik lehetőség a mesterszintű tanulmányok (MA-képzés) folytatására.

A diákok az alábbi területeken mélyíthetik el a tudásukat: történeti nyelvészet és a finnugor nyelvek tipológiája, történeti és összehasonlító finnugor nyelvtudomány, finn nyelvtörténet, magyar nyelvtörténet, dialektológia, a finnugor népek (elsősorban a finn és a magyar) irodalma, néprajza és kultúrtörténete. A hallgatók listájának árnyalása azonban még így sem teljes. A nyelvórákat – az oktatási szabályzat szerint – bárki látogathatja, aki az LMU vagy valamely más müncheni főiskola beiratkozott hallgatója. Ezzel a lehetőséggel élve a müncheni magyar lektorátus nemcsak saját hallgatóinak nyújt nyelvoktatást és országismereti képzést, hanem azokat a más egyetemi szakokon tanulókat is szívesen fogadja, akik érdeklődnek a magyar nyelv, a magyar irodalom és kultúra iránt. A lektorátuson bárki tanulhat magyarul a nyelvi szintjének megfelelő csoportban, az adott kurzustól függően heti 2-4 órában. Az egyes magyar nyelvi csoportok átlagos létszáma 15–28 fő. Vannak olyan elkötelezett rajongói is a magyar nyelvnek (4-5 fő szemeszterenként), akik nemcsak egy, hanem több, akár három különböző szintű nyelvi órát is rendszeresen látogatnak a gyakorlás és a *Repetitio est mater studiorum* mottó szellemében.

A finnugor szakos hallgatók változatos magyar nyelv- és hungarológiai oktatásban részesülnek. A magyar lektornak a nyelvi kurzusokon kívül minden szemeszterben egy ún. *Wissenschaftliche Übung*-ot (egykoron *speciális kollégium*-ként került leckeönyvünkbe) is tartania kell, amelynek témáját az adott lektor dönti el. E sorok szerzője esetében a téma mindig a magyar irodalom, Berzsenyi találó jelzőjével élve, „kies” tárházából kerül ki. Néhány példa ízelítőül: *Arany János balladaköltészete; A finnugor népek kultúrájának hatása a magyar irodalomra; A Nyugat és köre; A magyar irodalom európai integrációja; Ötszáz év magyar költészete; Népköltészet – műköltészet; A magyar próza remekei filmvásznon; A 20. századi magyar próza remekei; Kosztolányi Dezső regényei; Kosztolányi Dezső – novellaelemző és fordító szeminárium.*

Külön említést érdemel a *Bevezetés a líraelemzésbe* című műértelmező szeminárium. Ez a kurzus az intézetben működő *Magyar Líra*kör folytatása. A *Líra*kör 2005-ben, a József Attila-év, illetve az ahhoz szervesen kapcsolódó szeminárium apropóján jött létre, és munkáját részben a konkrét irodalmi szeminárium keretében, részben attól függetlenül végzi. A *Líra*körnek mint tudományos diákkörnek egyik fő célkitűzése, hogy alkalmat adjon a magyar líra iránt érdeklődő külföldi hallgatóknak, hogy a klasszikustól a kortárs magyar líráig behatóan foglalkozhassanak kiemelkedő magyar szerzőkkel. A választott versek interpretációja kedvet adhat a diákoknak új fordítások, sőt, első fordítások (!) készítésére is.

A *József Attila-szeminárium* keretében tanulmány is született a hallgatók tollából, mely József Attila költészetének német recepcióját követte nyomon és a „*Híres vagy, hogyha ezt akartad*”, ... *József Attila recepciója külföldön*” című kötetben jelent meg a Balassi Intézet 2005-ös kiadásában, magyar nyelven.

A nyelvészeti stúdiumok keretében is sok magyar vonatkozású témát kínál az intézet a hallgatóinak, ill. az érdeklődőknek. A kiterjedt magyarországi egyetemi part-

nerkapcsolatoknak köszönhetően szemeszterenként egy-két alkalommal látogatnak el hozzánk az ELTE-ről, a Szegedi Egyetemről vagy a Pázmány Péter Katolikus Egyetemről a leíró és történeti nyelvészet, a pragmatika, a dialektológia jeles professzorai és tartanak német, angol (ritkábban magyar) nyelven blokkszemináriumot.

A müncheni Magyar Nyelvi Lektorátus kurzuskínálata egy tanév két szemeszterének megfelelően változatosan szerveződik. Az öt nyelvi szintet felölelő *Magyar I–V* kurzusok közül a téli szemeszterben indulnak a kezdő nyelvtanulók részére a *Magyar I-es* nyelvórák. Ez az óra a nyári szemeszterekben nem szerepel a kurzuskínálatban. A felmenő rendszer elvét követve a második félévben a *Magyar II*, ill. *IV*, a mindenkori téli szemeszterben pedig a kezdő kurzus mellett a *Magyar III* és a *Magyar V* órák keretében bővíthetik és mélyíthetik el a hallgatók nyelvtani, kommunikatív és pragmatikai tudásukat.

Az érdeklődő diákoknak szerencsére nem kell messzire menniük az információért. Az intézet könyvtára igen jelentős, mintegy 17 000 kötetből álló finnugrisztikai és hungarológiai témájú gyűjteménnyel rendelkezik. Az intézet munkatársainak publikációi, a hallgatók szakdolgozatai, disszertációi, a habilitációk, ill. 43, rendszeresen járatott, különböző nyelvű folyóirat szintén megtalálható itt. A könyvtár gondozását, az állomány elektronikus feldolgozását, a hallgatók tudományos igényeinek ellátását bibliográfiák készítésével, szaktájékoztatással az intézet szakképzett magyar könyvtárosa végzi. Mindezek mellett óriási hungarológiai kincsesbánya az intézettől pár lépésnyire található, Európa legnagyobb állományával rendelkező Bajor Állami Könyvtár (Bayerische Staatsbibliothek).

A hungarológiai oktatás és kultúráközvetítés iskolai kereteken kívül is megvalósítható. Ez természetesen csak akkor kivitelezhető, ha az intézetben működő „magyar erők” hivatásuknak tekintik a hungarológia művelését. Említést érdemelnek a nagy érdeklődésre számot tartó, tanórai kereteken kívüli ismeretszerzési „tereppek”. A szemeszterenkénti legalább két magyar filmet, valamint a főként jeles jubileumokhoz kapcsolódó kulturális rendezvények, melyek társrendezője évek óta a Müncheni Magyar Főkonzulátus. Íme egy reprezentatív lista a teljesség igénye nélkül, időrendi sorrendben: 2005: *József Attila Emlékév*; 2006: *125 éve született Bartók Béla*; 2007: *125 éve született Kodály Zoltán*; 2008: *Nyugat Emlékév*; 2009: *100 éve született Radnóti Miklós*; 2010: *Erkel Ferenc bicentenárium*; 2011: *Liszt Ferenc Emlékév*; 2016: *Szent Márton Emlékév*; 2017: *Arany János bicentenárium*.

Annak érdekében, hogy a magyar kultúra valóban megelevenedjen, az intézet eddig már három alkalommal szervezett tanulmányi kirándulást Magyarországra, melyek koncepciója egy-egy földrajzi, néprajzi régió bemutatása, a választott térség történelmi, régészeti, képzőművészeti, irodalmi és nyelvi kincseinek felfedezése: utazás térben és időben.

3. Összefoglalás

Jelen dolgozat szerzője a fenti rövid ismertetésben természetesen a tárgyszerűségre törekedett. További fontos szempont volt az intézmények lényegretörő és informatív bemutatása. Viszont bármennyire szem előtt tartotta is az igazságosság princípiumát, a terjedelembéli arányeltolódás a müncheni oktatóhely javára kétségkívül szembetűnő. Ennek objektív oka az oktatóhelyen eltöltött 18 esztendő. Az ezen idő alatt szerzett ismereteket, tapasztalatokat figyelembe véve, talán nem tűnik szószaporításnak és pozitív megkülönböztetésnek a hosszabbra sikeredett fejezet. A szubjektív megközelítés ugyanakkor ok és magyarázat egyaránt. Több mint egy tucat tanév során azt a megtisztelő és felemelő missziót láthatta el (s reményei szerint ellátja a jövőben is), hogy „idegenben” olthatja be a magyar nyelv és irodalom iránti szeretettel a nebulókat, s teszi mindezt Kosztolányi szellemében: „Az a tény, hogy anyanyelvem magyar, és magyarul beszélek, gondolkozom, írok, életem legnagyobb eseménye, melyhez nincs fogható.” (Kosztolányi 1927).

Zárszó a németországi finnugrisztikai-hungarológiai oktatóhelyek bemutatásához:

„Az a vágyam, hogy a rokon népek nyelve, műveltsége és irodalma iránt érdeklődjem, a haladó évekkel egyre inkább mélyül. [...] A vér különös nedű. [...] De ha a vér különös nedű, mennyivel különösebb valami a nyelv, ez a titokzatos pára, ez a rejtélyesen megfoghatatlan szellemiség... [...] Hiszem, hogy e hatalmasabb, szellemibb és lelkebb jogon vagyunk atyafiak a finnekkal, valamennyien, akik itt egy nyelv közösségében élünk, és annak idején magyarul kértünk tejet, s majdan, haldokló ágyunkon, magyarul kérünk vizet.” (Kosztolányi 1936)

MAGYARUL!

Irodalom

- Balogh Éva – Dorkota Dóra – Meleg Kata 2010. „Hazádnak rendületlenül” idegenben is: magyarnyelv-oktatás és kultúráközvetítés a müncheni Ludwig-Maximilians Egyetemen. *THL2* 1–2: 53–66.
- Brandt Györgyi 2000. Gragger Róbert, a hungarológia atyja – levelei tükrében. In: *Hungarológiai Évkönyv* 1: 97–106.
- Herder, Johann Gottfried von 1791. *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* 4. Riga / Leipzig.
- Kósa László 1986. A hungarológia változásai és változatai. *Alföld* 10: 49–60.
- Kosztolányi Dezső 1927. Ábécé a nyelvről és a lélekről. *Új Idők*, 1927. december 18.
- Kosztolányi Dezső 1936. Az a vágyam... *Pesti Hírlap*, 1936. január 12.
- Pál József 2014. *Nézőpontok. Tanulmányok a 20. századi magyar irodalomról, tudományról és művelődéspolitikáról*. JATEPress, Szeged.
- Venkeer, Wolfgang 1986. Gondolatok a (hamburgi) hungarológiához. In: *Hungarológiai Értesítő* 1–2: 328–33.